

De maaltijd van de Heren van Liere

Centraal Museum te Utrecht, opgeslagen in een depot.

Tafelende heren van Liere
Anton C. Zeven
Heraldicum Disputationes 8 (2003): 26-30, 33

Sleutelwoorden: schilderij, Van Liere, aangepast

Tafelende heren

Anton C. Zeven

DIN DISPUTATIONES werd een paar jaar geleden door de heer E. Leijs een vraag gesteld betreffende het schilderij 'De maaltijd van de Heren van Liere' uit 1523.¹ (Zie de afbeelding op blz. 25.) Dit schilderij, ofschoon in particulier bezit, is sinds 1933 in bruikleen gegeven aan het Centraal Museum te Utrecht (cat. 6860).² Het wordt niet permanent tentoongesteld, wellicht omdat het van een onbekende schilder is en een niet-Utrechtse of niet-Noordnederlandse situatie weergeeft. Wel wordt het van tijd tot tijd uitgeleend om elders in een tentoonstelling over een bepaald onderwerp te fungeren. Het wordt dan in de tentoonstellingscatalogus beschreven, en vooral in de recentere catalogi, in zwart-wit of in kleur afgebeeld. Het schilderij toont ons een aantal heren aan tafel, waarop niet-eetbare en eetbare zaken staan. Naast brood ziet men gebraden vogeltjes (kwartels?), terwijl links en rechts een bode of knecht een schaal binnen brengt. Slechts vier personen hebben iets te drinken: twee houden een tinnen kroes in de hand, een derde een glas en op de voorgrond is de afgebeelde persoon duidelijk blij met een grotere kan. In het glas zit een rode vloeistof en gezien het niveau van de afgebeelde heren moet deze wel rode wijn zijn. Laten we hopen dat de andere heren ook wat te drinken krijgen.

Het schilderij zelf

Het schilderij is een paneel met de afmetingen 100,5 x 186 cm en de datering is in v^c xxij, dat is 1523.³

Het schilderij wordt beschreven als De maaltijd van de Heren van Liere, die met hun mannelijke familieleden tafelen. Recent onderzoek geeft ons een andere uitleg. Die is dat twee (of misschien drie) Heren van Liere met hun Antwerpse medeschepenen ten huize van de Van Liere's van de maaltijd genieten. Mogelijk hebben de burgemeesters en schepenen vergaderd en bieden de Heren van Liere in hun Antwerpse huis, geheten het Hof van Liere, een maaltijd aan.⁴

Prominent figureren twee Heren van Liere. Eén van hen wordt beschreven als zijnde Arent van Liere, ridder, Heer van Santhoven en Woldesele, en in de jaren 1500-1529 herhaaldelijk schepenen en burgemeester van Antwerpen. De andere zou dan zijn broer Claes van Liere, Heer van Berchem, Markgraaf van Antwerpen, overleden te Berchem in 1531, zijn. Misschien dat ook een derde broer is afgebeeld. Dit zou dan Willem van Liere zijn, ridder en ambt-

man van Antwerpen.⁵ Er is nog een vierde hoofdpersoon afgebeeld, maar wie hij is is niet bekend.⁶

De twee eerstgenoemde hoofdpersonen dragen onder zwarte tabberden met bontkraag een kleeed van blauw en zwart in mi-parti. Anderen dragen dergelijke tabberden over zwarte kleding, terwijl het merendeel van de aanwezigen gekleed is in lichtrode wapenrokken en met goudkant afgezette baretten^{3,4}, waarop, bij de meesten mogelijk een pelgrimsteken. De bovenvermelde wapenrokken worden niet versierd met heraldische wapens, en ik vraag mij dan ook af waarom deze kledingstukken zo worden genoemd.

De maaltijd met de Heren van Liere

In 1993 werden in Antwerpen twee tentoonstellingen gehouden waarin dit schilderij te zien was. De ene tentoonstelling heette 'Europa aan tafel, een verkenning van onze eet- en tafelcultuur.' Afbeelding 45 in de tentoonstellingscatalogus toont ons een kleurenreproductie.⁷ De titel van de tweede tentoonstelling was 'Antwerpen, verhaal van een metropool'. In de catalogus wordt door een schrijver JDM⁴ het volgende gemeld: 'Door anderen wordt gewezen op het feit dat het waarschijnlijk de 18 schepenen van Antwerpen zijn.' Hiervan waren twee burgemeesters, één voor lopende zaken binnen de stad en de ander voor lopende zaken buiten de stad. 'Naar alle waarschijnlijkheid is op het schilderij een bijeenkomst van de Antwerpse schepenen onder voorzitterschap van burgemeester Arent van Liere weergegeven.' De schrijver stelt daarom voor voortaan het schilderij *De Maaltijd met de heren van Liere* te noemen. 'Mogelijk vond de bijeenkomst plaats in Antwerpen in het Hof van Liere. Dit gebouw werd in 1516-1520 in opdracht van Arent van Liere opgericht in de Prinsesstraat'. Dit zou betekenen dat de geschilderde maaltijd drie jaar na de oplevering van het huis werd gehouden.

Wapens

Achter de beide Heren van Liere zien wij twee identieke wapens gehouden door een engel. Het wapen toont ons *in zilver drie zwarte lelies en een hartschild met het wapen Berchem (in zilver drie rode palen)*. Maar dan is dit wapen van Claes van Liere, Heer van Berchem, en niet van Arent van Liere. Het wapen dat door Rietstap beschreven wordt geeft geen hartschild Berchem. De lelies worden ook als met afgesneden voet beschreven.

In de glas-in-lood ramen vinden wij acht wapens. We kunnen deze nummeren in het linkerraam en van bovenlinks naar bovenrechts en tot benedenrechts van 1 tot en met 4, en in het rechtterraam van 5 tot en met 8.

Linkerraam:

wapen 1: een schild met de letters Mb; verwijst de b in het wapen naar Berchem? Maar waarom een kleine letter b, en wat stelt de M dan voor? Moet

men niet eerder denken aan een achternaam beginnende met een M en waarvan een belangrijke lettergreep begint met een b?

wapen 2: als wapen 1.

wapen 3: van blauw een zilveren dwarsbalk vergezeld van drie zilveren sterren, boven van 2 en beneden van 1.

wapen 4: een ruitvormig schild, gedeeld, 1. als raam 3, 2. van zilver een zwarte schuinbalk beladen met zilveren 'kriebeltjes'. De schilder heeft niet de bedoeling gehad om iets meer dan kriebeltjes te schilderen, zoals nadere beschouwing van het schilderij aangeeft.

Rechterraam:

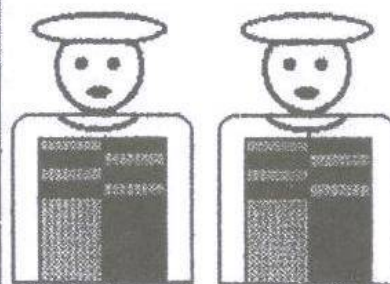
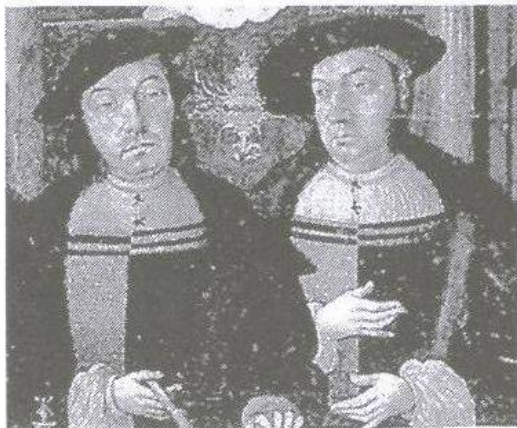
wapen 5 & 7: als 3; wapen 6 & 8: als 4.

Hierbij valt op dat de manswapens op de ramen 3, 5 en 7 identiek zijn. Dit geldt ook voor de vrouwenwapens voor de ramen 4, 6 en 8.

Livreikleuren?

Het volgende werd in de door mij geraadpleegde literatuur over dit schilderij nog niet eerder besproken. Zoals boven vermeld droegen de als de twee heren van Liere fungerende heren onder hun tabberd een kleed (hemd?) van blauw en zwart in mi-parti. Hiervan is het bovenste deel gestreept als hieronder getoond.

Hieruit zou men kunnen concluderen dat de livreikleuren zilver en zwart zijn. Deze kleuren vinden wij niet in het wapen in het raam terug, maar wel in het Van Liere-wapen: zilver van het veld en zwart van de lelies. Wanneer wij de kleur grijs in de hemden van de twee Heren van Liere als zilver zien, dan zijn in hun hemden de livreikleuren aangebracht.

Twijfel

Toen ik voor het schilderij stond vond ik dat het Van Liere-wapen anders was geschilderd, dan het schilderij zelf. Het zilver van het wapen was wit. Het leek crop dat de beide wapens aan het schilderij waren toegevoegd. Mijn twijfel werd versterkt door de mededeling van de heer Leijs aan Marc Van de Cruys. Leijs vindt geen verband tussen de 'raamwapens' en de familie Van Liere. Hij veronderstelt dat de Heren van Liere 'ten huize van een andere notabele' zijn gaan eten, mede door het feit dat het geschilderde wapen van Van Liere 'provisoir [is] opgehangen'. Het viel Leijs dus ook op dat het Van Liere-wapen er niet echt bijhoorde.

Voorstel

Ik wil nu een ander idee lanceren. Nadat de Van Liere's maatschappelijk opgeklommen waren, moest het nieuwe niveau ondersteund worden, bijvoorbeeld door een bestaand schilderij van tafelende notabelen te 'verrijken' met het Van Liere-wapen. Dit gebeurde wel meer.⁸ Misschien is het Van Liere-wapen wel over een ander wapen heen geschilderd. Ik ben geen kunsthistoricus en tijdens het bezichtigen van het schilderij in het depot van het museum heb ik er niet naar gekeken. Als we dit aannemen, dan wordt hierdoor verklaard waarom het niet duidelijk is wie van de afgebeelde heren Arent, Claes of Willem Van Liere voorstelt en wie de vierde belangrijke persoon is: geen van de afgebeelde heren is een Van Liere. De heren zijn anderen, die bij een familie, waarvan een echtpaar wapens voert, zoals in de ramen aangegeven zijn, tafelden.

Mogelijk hebben de Van Liere's hun status nog meer opgevoerd door een tweede, soortgelijk schilderij, met hun wapen te verrijken. 'Vroeger' hing dit tweede schilderij in het Noord-Brabants Museum te 's-Hertogenbosch, maar tegenwoordig vinden we het in het Museum *De Ghulden Roos*, Roosendaal (Brabant-NL⁹). Het is geen exacte kopie, want in de ramen komen geen wapens voor. Wel de letterparen BM en MM, zoals mij telefonisch door een museum-medewerkster werd verteld. Deze initialen wijzen wellicht op een echtpaar met een achternaam beginnende met een M. In elk geval dus geen Van Liere's.

Conclusie

Het schilderij 'De maaltijd van de Heren van Liere' toont ons een schilderij, dat oorspronkelijk niets te maken had met de familie Van Liere. Door het aanbrengen van het familiewapen Van Liere werd het als het ware door de familie Van Liere geïsurpeerd. Hetzelfde lijkt te gelden voor het tweede schilderij, dat in Roosendaal hangt.

Heraldisch en genealogisch onderzoek kan mogelijk aangeven van wie de wapens in de ramen van het Utrechtse schilderij zijn.

Suggesties voor verder onderzoek

Aan de hand van de kledij kan bepaald worden of het jaartal correct is. Indien niet, dan kan de periode en gebied waarin dit schilderij is ontstaan nader geïdentificeerd worden. Is er een oorspronkelijk wapen te vinden onder die van Van Liere?

Het gebied is ook van belang, aangezien het ons kan helpen bij het heraldisch onderzoek naar het wapenvoerende echtpaar. Wie was dit echtpaar, dat hun wapens in de ramen liet aanbrengen? Mocht dit echtpaar gevonden worden, dan kan wellicht meer over de tafelende heren gezegd worden, en kunnen alle heren een glas rode wijn op hun aller welzijn *ad fundum* legen.

Eindnoten

Graag wil ik de conservatrice van het Centraal Museum te Utrecht bedanken voor de toestemming om het schilderij kosteloos in het depot te bezichtigen en te fotograferen. Ook wil ik haar medewerkers voor hun hulp dank zeggen.

1. *Heraldicum Disputationes*, Jg. 5 (Wijnegem, 2000), p. xxvii.
2. ANON. 1933. Centraal Museum Utrecht: *Catalogus der schilderijen*.
3. GREEP, V.B. 1996. *Een beeld van het gezin. Functie en betekenis van het vroegmoderne gezinsportret in de Nederlanden*. Zeven Provinciën Reeks 12. Verloren, (Hilversum, s.d.), p. 104.
4. M., JD. 1993. p152-153 in Van der Stock, J. (red.). *Tentoonstellingscatalogus Antwerpen, verhaal van een metropool, 16de - 17de eeuw*. Snoeck-Ducaju & Zoon. Gent. 384p.
5. VETH, J. & S. MULLER Fz. 1918. *Albrecht Dürers Niederländische Reise*. deel II.
6. F.C. BUTKENS (z.j.) publiceerde enkele eeuwen geleden o.m. *Généalogie de la famille de Liere qui à part au lignage d'Aerschot*. Gezien het hierna gestelde heeft het geen zin om op de genealogie Van Liere in te gaan.
7. DENAVE, F. & C. DEPAUW (red.). 1993. *Tentoonstellingscatalogus Europa aan tafel, een verkenning van onze eet- en tafelcultuur*. (Antwerpen - Historische musea. Ortelius series), p. 239.
8. KRETSCHMAR, J.G.L.O. van 1977: *Zijn wapens op Nederlandse portretten een betrouwbaar model tot identificatie?* in *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie en het Iconografisch Bureau*, 31, pp. 38-59.
9. Er is ook een Rozendaal nabij Arnhem-NL.

Werd ook nog geraadpleegd: RIETSTAP, J.B. 1884-1887. *Armorial Général*. (Gouda, 1887), CD uitgebracht door de Stichting Historic Future, Naarden.

Boven: Het schilderij 'Maaltijd met de heren van Liere' uit 1523.
 Linksboven: Detail van het schilderij. De engel-schildhouder met de wapens van Liere lijkt slechts 'tijdelijk' te zijn opgehangen.
 Linksonder: Detail van de wapens in de glasramen links en rechts. De afgebeelde wapens schijnen geen uitstaans te hebben met aan de familie van Liere verwante families.